ISSN 1392-6195 (print)
ISSN 2029-2058 (online)
JURISPRUDENCIJA
JURISPRUDENCE
2026, 33(1), p. 29–54.

VEIKSMINGAS BAUDŽIAMASIS PROCESAS IR JO KRITERIJAI: KAIP SUPRASTI BAUDŽIAMOJO PROCESO KOKYBĘ?

Justinas Leonavičius
Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Baudžiamosios teisės ir proceso institutas
Elektroninis paštas: juleonavic@stud.mruni.eu

Pateikta 2026 m. balandžio 1 d., parengta spaudai 2026 m. gegužės 2 d.

DOI: 10.13165/JUR-26-33-1-02

Santrauka. *Straipsnyje analizuojami kriterijai „nepriklausomumas“, „našumas“ ir „kokybė“, kuriais remiantis vertinama, ar baudžiamasis procesas yra veiksmingas. Visų pirma bendrai pristatoma nepriklausomumo ir našumo samprata. Pabrėžiama, kad „nepriklausomumas“ pirmiausia turėtų būti suprantamas kaip teismo ir teisėjo, taip pat prokuroro ir gynėjo (advokato) institucinė ir funkcinė nepriklausomybė, padedanti užtikrinti visuomenės pasitikėjimą teisingumo vykdymu. „Našumas“ nusako, kiek laiko ir kitų sąnaudų (žmogiškųjų išteklių, lėšų, priemonių ir kt.) reikia baudžiamojo proceso tikslams pasiekti, tačiau svarbiausiu našumo dėmeniu laikytina baudžiamojo proceso trukmė.*

Kriterijus „kokybė“ straipsnyje nagrinėjamas išsamiau. Pateikiama išvada, kad šis kriterijus yra plačiausias savo turiniu ir apibrėžiamas sudėtingiausiai. Remiantis teisinio reguliavimo, teismų praktikos analize ir jau atliktų mokslinių tyrimų rezultatais, išskiriami šie proceso kokybės elementai: kokybiškas teisinis reguliavimas; teisingumo prieinamumas; procesinis lygiateisiškumas; teisės į gynybą užtikrinimas; kitų proceso dalyvių teisių užtikrinimas; suprantama (aiški) proceso eiga ir nuspėjami sprendimai; teismo proceso ir sprendimų viešumas; teisingas (pagrįstas) baigiamasis teismo sprendimas.

Reikšminiai žodžiai: *baudžiamojo proceso veiksmingumas; veiksmingumo kriterijai; nepriklausomumas; našumas; kokybė.*

Įvadas

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje[1] (toliau – Konstitucija) įtvirtinta demokratinės teisinės valstybės samprata, o jos 18 straipsnyje garantuojamos prigimtinės žmogaus teisės, kurias valstybė įpareigota ginti ir saugoti įgyvendindama konstitucingumo principą[2]. Valstybės konstitucinė priedermė – teisėtomis priemonėmis užtikrinti saugumą ir įgyvendinti konstitucinėmis vertybėmis grindžiamą teisinę tvarką. Kiekvienas asmuo ir visa visuomenė turi būti saugūs nuo nusikalstamų kėsinimųsi[3], kuriais itin šiurkščiai pažeidžiamos žmogaus teisės ir laisvės, kitos Konstitucijos saugomos ir ginamos vertybės, daromas neigiamas poveikis gyvenimo sąlygoms, žmonių gyvenimo lygiui, kėsinamasi į valstybės ir visuomenės gyvenimo pagrindus[4]. Valstybės, kaip visos visuomenės politinės organizacijos, paskirtis – užtikrinti žmogaus teises ir laisves, garantuoti viešąjį interesą, todėl valstybė turi priedermę užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių, kitų Konstitucijos saugomų ir ginamų vertybių, kiekvieno asmens ir visos visuomenės veiksmingą apsaugą, *inter alia*, nuo nusikalstamų kėsinimųsi[5]. Įstatymais yra suteikiamos teisės vykdant baudžiamąjį persekiojimą taikyti įvairias specifines priemones, kurios turi būti šiuolaikinės ir veiksmingos[6]. Jeigu valstybė nesiimtų deramų veiksmų, kuriais būtų siekiama užkirsti kelią nusikaltimams, būtų griaunamas pasitikėjimas valstybės valdžia, įstatymais, didėtų nepagarba teisinei tvarkai, įvairiems socialiniams institutams[7]. Valstybė ne tik siekia saugoti ir ginti nuo nusikaltimų ir kitų pavojingų teisės pažeidimų, bet ir sugeba tai daryti veiksmingai[8].

Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 6 straipsnyje reikalaujama, kad valstybės užtikrintų veiksmingą baudžiamąjį procesą – teismo sprendimo, kuris įtvirtintų teisingą bylos baigtį, priėmimą per įmanomai trumpiausią laiką[9]. Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) savo jurisprudencijoje yra nurodęs, kad valstybės turi pozityviąją pareigą priimti veiksmingas baudžiamosios teisės nuostatas ir taikyti jas praktikoje atliekant veiksmingą baudžiamąjį persekiojimą[10]. Vals-

1 Lietuvos Respublikos Konstitucija (Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume), *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.

2 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 109-3004.

3 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d., 2012 m. birželio 4 d., 2016 m. birželio 27 d. nutarimai.

4 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d., 2004 m. gruodžio 29 d., 2009 m. birželio 8 d. nutarimai.

5 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d., 2006 m. sausio 16 d., 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimai.

6 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 39-1105.

7 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d., 2009 m. birželio 8 d. nutarimai.

8 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d., 2006 m. sausio 16 d., 2008 m. rugsėjo 17 d., 2017 m. kovo 15 d., 2020 m. kovo 18 d. nutarimai.

9 Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 96-3016.

10 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. lapkričio 15 d. sprendimas byloje *M. P. ir kiti prieš Bulgariją*, peticijos Nr. 22457/08; 2013 m. kovo 26 d. sprendimas byloje *V. prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 33234/07; 2013 m. gegužės

tybės turi būti pajėgios taikyti veiksmingas tyrimo priemones prieš nusikalstamas veikas padariusius asmenis, kad galėtų veiksmingai su jomis kovoti[11].

Europos Sąjungos (toliau – ES) pagrindinių teisių chartijos (toliau – Chartija)[12] 47 straipsnyje yra įtvirtinta pareiga užtikrinti veiksmingą teisingumą. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT) jurisprudencijoje veiksmingumo principas reiškia, kad dėl nacionalinių taisyklių neturi tapti praktiškai neįmanoma ar pernelyg sudėtinga asmenims pasinaudoti pagal ES teisę suteiktomis teisėmis[13]. Anot D. Bublienės, nagrinėjusios teisinį veiksmingumą ESTT praktikoje, „veiksmingumas – fundamentalus principas <...> reikalauja <...>, kad asmenų teisės būtų užtikrintos praktiškai, veiktų efektyviai, o žmonės jaustųsi saugiai“[14].

Terminas „veiksmingas“ (angl. *effective*) pagal Kembridžo žodyną reiškia norimų rezultatų pasiekimą, šio žodžio sinonimas yra „sėkmingas“, o „veiksmingumas“ (angl. *effectiveness*) apibūdina, kiek yra pasiekti norimi rezultatai[15]. Veiksmingumas skirtingose mokslo srityse turi daugelį prasmių, pavyzdžiui, medicinoje veiksmingumu nusakoma, kaip gerai gydymas veikia pacientus[16], viešajame administravime veiksmingumas apibrėžiamas kaip nustatytų tikslų įgyvendinimo laipsnis, panaudojus tam tikrą kiekį išlaidų[17], ekonomikoje – geriausių įmanomų gamybos rezultatų pasiekimas[18] ir t. t.

Sąvoka „teisės veiksmingumas“ yra nevienareikšmė, teisės teorijoje skirstoma į teisinį (formalųjį) ir socialinį (turiningąjį) veiksmingumą. Teisinis (formalusis) teisės veiksmingumas – tai teisės veikimas taip, kaip numatyta, o socialinis (turiningasis) veiksmingumas – teisės normų socialinių tikslų pasiekimas[19]. Formalusis veiksmingumas parodo, ar „teisės institucijos funkcionuoja, įstatymai priimami, teisės normos taikomos, tam tikras procentas teisės pažeidimų išaiškinamas, teisės pažeidėjai realiai atlieka bausmes ir t. t.[20]“, o

28 d. sprendimas byloje *E. prieš Moldovą*; 2016 m. kovo 15 d. sprendimas byloje *M. G. C. prieš Rumuniją*, peticijos Nr. 61495/11; 2017 m. liepos 11 d. sprendimas byloje *Ž. B. prieš Kroatiją*, peticijos Nr. 47666/13; 2024 m. vasario 20 d. sprendimas byloje *M. G. prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 6406/21.

11 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. balandžio 8 d. sprendimas byloje *B. prieš Rumuniją*, peticijos Nr. 36259/04.

12 Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, OL C 326, 2012, p. 2.

13 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1976 m. gruodžio 16 d. sprendimas byloje *Rewe-Zentralfinanz eG ir Rewe-Zentral AG prieš Landwirtschaftskammer für das Saarland*, C-33/76; 1986 m. gegužės 15 d. sprendimas byloje *Marguerite Johnston prieš Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary*, C-222/84; 2023 m. birželio 15 d. sprendimas byloje *YQ, RJ prieš Getin Noble Bank S.A*, C-287/22.

14 Danguolė Bublienė, „Veiksmingumo principo aiškinimo Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikoje įtaka nacionalinei teismų praktikai“ (pranešimas Vilniaus universiteto tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Lietuvos Respublika Europos Sąjungoje: dvidešimt patirties, iššūkių ir augimo metų“, Vilnius, 2024 m. gegužės 24 d.).

15 Kembridžo internetinis žodynas (angl. *Cambridge Dictionary),* žiūrėta 2025 m. sausio 6 d., https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/effectiveness.

16 Prakash Patel, „Efficacy, Effectiveness and Efficiency“, *National Journal of Community Medicine* 12, 2 (2021): 35.

17 Stasys Puškorius, „3E koncepcijos plėtra“, *Viešoji politika ir administravimas* 3 (2002): 37.

18 Robert Poskart, „A definition of the Concept of Economic Effectiveness", *Central Eastern European Journal of Management and Economics* 2, 3 (2014): 180.

19 Remigijus Šimašius, „Teisėkūra ir teisės socialinis veiksmingumas“, *Jurisprudencija* 54, 46 (2004): 63, 64.

20 Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija* (Vilnius: Justitia, 2009): 479.

turiningasis teisės veiksmingumas susijęs su realiu žmogaus teisių apsaugos, socialinio stabilumo laipsniu, „kurį lemia visa teisinio poveikio žmonių elgesiui priemonių sistema“[21].

Nors nėra universalaus baudžiamojo proceso veiksmingumo apibrėžimo, bendriausia prasme galima teigti, kad juo nusakoma, ar baudžiamąjį persekiojimą ir teisingumą vykdančios institucijos pasiekia teisėtus, joms visuomenės iškeltus tikslus[22]. Kai valstybės institucijos ir asmenys realiame gyvenime gerbia nustatytas baudžiamojo proceso įstatymo taisykles ir jų laikosi, toks įstatymas gali būti laikomas ne tik teisiškai galiojančiu, bet ir veiksmingu[23]. Veiksminga baudžiamojo teisingumo sistema (o kartu šios sistemos fundamentas – veiksmingas baudžiamasis procesas) yra tokia, kuri gali nešališkai, greitai ir sėkmingai tirti ir spręsti nusikalstamas veikas, kurioje nėra korupcijos ir neteisėtos valdžios įtakos ir kurioje užtikrinama veiksminga tiek nukentėjusiųjų, tiek kaltinamųjų teisių apsauga[24].

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso[25] (toliau – BPK) 1 straipsnio 1 dalyje numatyta: „Baudžiamojo proceso paskirtis yra ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas.“ Teisės doktrinoje analizuojant baudžiamojo proceso veiksmingumą keliamas esminis klausimas – ar pasiekti jo tikslai[26], todėl galima daryti prielaidą, kad baudžiamasis procesas laikomas veiksmingu tada, kai yra pasiekiami BPK 1 straipsnio 1 dalyje iškelti tikslai, o „neveiksmingomis reikėtų laikyti tokias priemones, kurios, atsižvelgiant į konkrečios situacijos ypatumus, akivaizdžiai neleidžia pasiekti <...> numatytų tikslų“[27].

Lietuvos teisės moksle nėra atlikta išsamių tyrimų, susijusių su baudžiamojo proceso veiksmingumu. Tam tikri baudžiamojo proceso veiksmingumo kriterijai tirti įgyvendinant projektus „Modernios ir atviros prokuratūros kūrimas Lietuvos Respublikoje“[28] ir „Kokybės, paslaugų ir infrastruktūros tobulinimas Lietuvos teismuose“[29]. Straipsnio temos kontekste vienas svarbiausių darbų yra D. Bublienės, S. Kavalnės ir E. Zemlytės monografija[30], kurioje detaliai tirtas proceso veiksmingumas, tiesa, civilinės justicijos. Šioje monografijoje

21 Vaišvila, *supra note,* 20: 480.

22 Cristian Riego, Yonko Grozev ir Rada Smedovska, *Promoting Prosecutorial Accountability, Independence and Effectiveness* (Sofia: Open Society Institute, 2008), 22.

23 Matjaz Jager ir Katja Šugman Stubbs, „O potrebi za „unapredenjem efikasnosti krivifnog postupka“, *Godienjak Pravnog fakulteta u Sarajevu* LX (2017): 366.

24 Francesco De Sanctis, *Trial monitoring of corruption cases: An innovative answer to the quest for evaluation tools* (Bergen: U4 Anti-Corruption Resource Centre, Chr. Michelsen Institute, 2020), 4.

25 Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas, Baudžiamojo proceso kodeksas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341.

26 Jager, *op. cit.*, 369.

27 Generalinio advokato Priit Pikamae 2021 m. rugsėjo 9 d. išvada byloje *Europos Komisija prieš Jungtinę Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystę*, C-213/19.

28 Rima Ažubalytė ir kt., „Baudžiamojo proceso reglamentavimo analizė ir vertinimas“ (projekto „Modernios ir atviros prokuratūros kūrimas Lietuvos Respublikoje“ tyrimo ataskaita, 2022).

29 Lyra Jakulevičienė ir kt., „Teismo proceso vedimo studija“ (parengta vykdant projektą „Kokybės, paslaugų ir infrastruktūros tobulinimas Lietuvos teismuose“, 2022).

30 Danguolė Bublienė, Silvija Kavalnė, Eglė Zemlytė, *Veiksnių, darančių įtaką civilinės justicijos veiksmingumui tyrimas: civilinio proceso kodekso pakeitimų atvejų analizė* (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2018).

pirmą kartą išskirti ir išanalizuoti veiksmingumo kriterijai (nepriklausomumas, našumas ir kokybė), kurie ir sudaro veiksmingo proceso esmę. G. Goda[31], R. Merkevičius[32], R. Jurka[33] nagrinėjo vieną iš veiksmingumo kriterijų – proceso trukmę – kaip vieną iš sąžiningo proceso principo sudėtinių dalių. Autoriai M. Gušauskienė[34], A. Nevera ir G. Jurgelaitienė[35], R. Jurka ir J. Zajančkauskienė[36] savo darbuose taip pat rašė apie baudžiamojo proceso trukmės svarbą. R. Žibaitė-Neliubšienė daktaro disertacijoje[37] iš dalies tyrė veiksnius, lemiančius teisingo teismo sprendimo priėmimą (kriterijų „kokybė“). O. Fedosiuk[38] analizavo kai kurių baudžiamųjų įstatymų įtaką baudžiamosios justicijos veiksmingumui. R. Volungevičienė[39], D. Bublienė[40] nagrinėjo veiksmingumą ES teisėje. V. Sinkevičius[41], T. Birmontienė[42], R. Ragulskytė-Markovienė[43], D. Jočienė[44] analizavo teismo nepriklausomumą kaip vieną iš veiksmingo baudžiamojo proceso sudėtinių dalių.

Be to, būtina paminėti ir tam tikrus teisinius dokumentus, kuriuose įtvirtinta ir iš kurių matyti, kaip vystėsi teisinio veiksmingumo koncepcija: Konsultacinės Europos teisėjų

31 Gintaras Goda, *Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese* (Vilnius: Registrų centras, 2014).

32 Remigijus Merkevičius, „Įtariamo (kaltinamo) asmens teisės į procesą per kuo trumpiausią laiką užtikrinimas“, *Teisė* 80 (2011).

33 Raimundas Jurka, „Proceso per kuo trumpiausią laiką teisinis principas“, *Teisės problemos* 1 (2009).

34 Marina Gušauskienė, „Per ilga baudžiamojo proceso trukmė kaip valstybės civilinės atsakomybės pagrindas (teismų praktikos analizė)“, *Jurisprudencija* 26, 2 (2019).

35 Andrius Nevera ir Gintarė Jurgelaitienė, „Per ilga baudžiamojo proceso trukmė ir teisinės gynybos priemonės“, *Verslo ir teisės aktualijos* 4 (2009).

36 Raimundas Jurka ir Jolanta Zajančkauskienė, „Ekspertinių tyrimų įtaka baudžiamojo proceso spartai: problemos ir galimi jų sprendimai“, iš *Kriminalistikos teorijos plėtra ir teismo ekspertologijos ateitis: kolektyvinė monografija*, R. Jurka ir kt. (Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2022).

37 Rasa Žibaitė-Neliubšienė, „Laisvas įrodymų vertinimas baudžiamajame procese: diskrecija apibrėžtose ribose“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2023).

38 Oleg Fedosiuk, „Baudžiamųjų įstatymų prieš neteisėtas pajamas ir korupciją leidyba: tarp gerų siekių ir legitimumo“, *Jurisprudencija* 19, 3 (2012).

39 Rasa Volungevičienė, „Efektyvumo principas Europos Sąjungos baudžiamojoje teisėje“, *Teisės apžvalga* 1, 23 (2021).

40 Bublienė, *supra note*, 14.

41 Vytautas Sinkevičius, „Teisėjų atleidimas iš pareigų: konstitucinės doktrinos teoriniai ir praktiniai aspektai“, *Jurisprudencija* 2, 20 (2010).

42 Toma Birmontienė, „Konstitucinė teismų nepriklausomumo garantijų sistema“, iš *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Ukrainos Konstitucinio Teismo teisėjų konferencijos medžiaga* (Vilnius, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2013); Toma Birmontienė, „Teisėjų nepriklausomumo garantijos ir atleidimo (pašalinimo) iš pareigų pagrindai“, iš *Kelyje su Konstitucija* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2022).

43 Rasa Ragulskytė-Markovienė, „Teisėjų nepriklausomumo garantijos ir jų užtikrinimas Lietuvoje“, iš *Konstitucija ir teisinė sistema* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2021).

44 Danutė Jočienė, „Konstitucinis teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas: tarp konstitucinio imperatyvo ir gyvenimo realybės“, iš *Konstitucinė justicija Lietuvoje: trys Lietuvos dešimtmečiai* (Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2024).

tarybos nuomonės[45]; Europos veiksmingo teisingumo komisijos ataskaitos[46]; Europos Komisijos komunikatai[47]; Europos teismų tarybų tinklo ataskaitos[48]; Europos Tarybos rekomendacija dėl teisėjų nepriklausomumo, veiksmingumo ir atsakomybės[49] ir kt.

Paminėtini ir užsienio šalių mokslininkai M. Simović ir M. Šikman[50], D. K. Brown[51], B. Leveson[52], G. F. Cole[53], M. Jager ir K. Š. Stubbs[54], A. Ndoja[55] ir kt., savo darbuose tyrę baudžiamosios justicijos veiksmingumo problemas. M. Bencze ir Gar Y. Ng[56], F. Van Dijk ir

45 Konsultacinės Europos teisėjų tarybos (angl. C*onsultative Council of European Judges*) 2001 m. lapkričio 23 d. nuomonė Nr. 1 „Dėl teismų sistemos nepriklausomumo ir teisėjų nenušalinimo nuo pareigų standartų“, 2004 m. lapkričio 24 d. nuomonė Nr. 6 „Dėl teisingo teismo proceso per įmanomai trumpiausią laiką ir teisėjo vaidmens teismo procese atsižvelgiant į alternatyvius ginčo sprendimo būdus“, 2008 m. gruodžio 18 d. nuomonė Nr. 11 „Dėl teismų sprendimų kokybės“, 2021 m. lapkričio 5 d. nuomonė Nr. 24 „Teismų tarybų raida ir jų vaidmuo nepriklausomose ir nešališkose teismų sistemose“ ir kt., žiūrėta 2025 m. gruodžio 8 d., https://www.coe.int/en/web/ccje/ccje-opinions-and-magna-carta.

46 Europos veiksmingo teisingumo komisijos (angl. *European Commission for the Efficiency of Justice*) 2006 m. ataskaita Nr. 1 „Europos teisingumo sistemos“, 2008 m. ataskaita Nr. 11 „Europos teisingumo sistemos: teisingumo našumas ir kokybė“, 2010 m. ataskaita Nr. 12 „Europos teisingumo sistemos: teisingumo našumas ir kokybė“, 2016 m. ataskaita Nr. 23 „Europos teisingumo sistemos: teisingumo našumas ir kokybė“, 2018 m. ataskaita Nr. 26 „Europos teisingumo sistemos: teisingumo našumas ir kokybė“ ir kt., žiūrėta 2025 m. gruodžio 8 d., https://www.coe.int/en/web/cepej/documentation/cepej-studies.

47 Europos Komisijos 2013 m. kovo 27 d. komunikatas Nr. 160 „ES teisingumo rezultatų suvestinė. Veiksmingo teisingumo ir plėtros skatinimo priemonė“, 2024 m. birželio 11 d. komunikatas Nr. 950 „2024 metų ES teisingumo rezultatų suvestinė“ ir kt., žiūrėta 2025 m. gruodžio 8 d., https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/eu-justice-scoreboard_lt.

48 Europos teismų tarybų tinklo (angl. *European Network of Councils for the Judiciary*) Kokybės valdymo darbo grupės 2008 metų ataskaita, žiūrėta 2025 m. gruodžio 8 d., https://www.encj.eu/images/stories/pdf/workinggroups/reportqm20072008.pdf; Europos teismų tarybų tinklo Kokybės valdymo darbo grupės 2009 metų ataskaita „Kokybės valdymas ir jos ryšys su skaidrumu ir teise į teisingumą“, žiūrėta 2025 m. gruodžio 8 d., https://www.encj.eu/images/stories/pdf/workinggroups/qmreport20082009.pdf; Europos teismų tarybų tinklo 2014 m. birželio 13 d. ataskaita „Teismų nepriklausomumas ir atskaitomybė“, žiūrėta 2025 m. gruodžio 8 d., https://www.encj.eu/images/stories/pdf/workinggroups/independence/encj_report_independence_accountability_adopted_version_sept_2014.pdf; Europos teismų tarybų tinklo 2025 m. birželio 6 d. ataskaita „Teismų nepriklausomumas, atskaitomybė ir teisingumo kokybė“, žiūrėta 2025 m. gruodžio 8 d., https://www.encj.eu/node/250 ir kt.

49 Europos Tarybos 2010 m. lapkričio 17 d. rekomendacija Nr. CM/Rec 2010 (12) „Dėl teisėjų nepriklausomumo, veiksmingumo ir atsakomybės“, žiūrėta 2025 m. gruodžio 8 d., https://search.coe.int/cm?i=09000016805afb78.

50 Miodrag Simović ir Mile Šikman, „Efficiency Of Criminal Proceedings – Between Expectations And Reality“, *Journal Of Criminology And Criminal Law* 56, 3 (2018).

51 Darryl K. Brown, „The Perverse Effects of Efficiency in Criminal Process“, *Virginia Law Review* 100, 183 (2014).

52 Brian Leveson, *Review of Efficiency in Criminal Proceedings* (Judiciary of England and Wales, 2015).

53 George F. Cole, „Performance Measures for the Trial Courts, Prosecution, and Public Defense“, iš *Performance Measures for the Criminal Justice System*, Lawrence A. Greenfeld ir kt. (Williamsburg: Princeton University 1993).

54 Jager, *supra note*, 23.

55 Arjan Ndoja, „Criminal Law: Its Efficiency and Inefficiency of a Reasonable Trial Time“, *Interdisciplinary Journal of Research and Development* 5, 4 (2018).

56 Matyas Bencze ir Gar Yein Ng, „How to measure the quality of judicial reasoning“, *Hungarian Journal of Legal Studies* 60, 1 (2019).

G. Vos[57], K. Simion[58] ir kt. nagrinėjo teisinį veiksmingumą plačiąja prasme. F. De Sanctis[59], P. Albers[60] analizavo proceso veiksmingumo tyrimus, galinčius padėti užtikrinti greitų ir teisingų sprendimų priėmimą.

Šio straipsnio objektas yra baudžiamojo proceso veiksmingumo kriterijai, kuriais remiantis vertinama, ar baudžiamasis procesas yra veiksmingas. Darbo pirmojoje dalyje bendrai pristatomi veiksmingumo kriterijai „nepriklausomumas" ir „našumas", o antrojoje dalyje išsamiau nagrinėjamas, sudėtingiausiai apibrėžiamas kriterijaus „kokybė" turinys. Remiantis teisiniu reguliavimu, teismų praktika ir jau atliktais moksliniais tyrimais, straipsnyje siekiama atsakyti į šiuos probleminius klausimus: kokie yra veiksmingo baudžiamojo proceso kriterijai, koks jų turinys ir kodėl kriterijaus „kokybė" turinys apibrėžiamas sudėtingiausiai.

Taigi šio straipsnio tikslas – išnagrinėti baudžiamojo proceso veiksmingumo kriterijus, išskiriant kriterijaus „kokybė" turinio problematiką. Tikslui įgyvendinti keliami šie uždaviniai: identifikuoti baudžiamojo proceso veiksmingumo kriterijus ir atskleisti jų turinį; išsamiau ištirti kriterijų „kokybė".

Tyrime daugiausia naudoti analitinis, sisteminis, lyginamasis, dokumentų ir teismų sprendimų analizės metodai.

1. Veiksmingumo vertinimo kriterijai. Nepriklausomumas ir našumas

Teisingumo sistemos veiksmingumo svarba pirmą kartą paminėta Europos Komisijos komunikate[61], o vėliau parengtoje teisingumo sistemos rezultatų suvestinėje išskirti trys pagrindiniai veiksmingumo kriterijai: našumas, kokybė ir nepriklausomumas[62], kurie dar vadinami kiekybės (proceso ir priimamų sprendimų greitumo) ir kokybės (proceso sąžiningumo ir teisingumo, teismo nešališkumo ir nepriklausomumo, sprendimo teisėtumo ir teisingumo) komponentais. Ši vadinamoji teisingumo sistemos veiksmingumo vertinimo kriterijų trilogija iš esmės prigijo ir moksliniame diskurse bei šioje srityje kitų tarptautinių institucijų atliekamuose tyrimuose[63]. Todėl vertinant baudžiamojo proceso veiksmingumą dėmesys sutelkiamas į procesų ir juose priimamų sprendimų savalaikiškumą ir teisingumo kokybę (kuri apima ikiteisminio tyrimo ir teisminio proceso kokybę, atsižvelgiant į tokius

57 Geoffrey Vos ir Frans Van Dijk, „A Method for Assessment of the Independence and Accountability of the Judiciary", *International Journal For Court Administration* 8, 2 (2018).

58 Kristina Simion, *Qualitative and Quantitative Approaches to Rule of Law Research. Practitioner's Guide* (International Network to Promote the Rule of Law, 2016).

59 Sanctis, *supra note*, 24.

60 Pim Albers, „The Assessment of Court Quality: Hype or Global Trend?", *Hague Journal on the Rule of Law* 1, 1 (2009).

61 Europos Komisijos 2013 m. kovo 27 d. komunikatas Nr. 160 „ES teisingumo rezultatų suvestinė. Veiksmingo teisingumo ir plėtros skatinimo priemonė".

62 Europos Komisijos 2018 m. gegužės 27 d. komunikatas Nr. 364 „ES teisingumo rezultatų suvestinė".

63 Bublienė, *supra note*, 30: 17.

aspektus kaip prieinamumas, šalių lygiateisiškumas, nepriklausomumas, sąžiningumas)[64].

Svarbu pabrėžti, kad baudžiamojo proceso kokybės ir kiekybės tikslai negali būti prieš-priešinami. Nors siekiant šių tikslų gali kilti įtampa, tačiau veiksmingame procese jie negali būti atsiejami – „baudžiamoji justicija, kuri nešališkai, nepriklausomai ir teisingai sprendžia baudžiamąsias bylas, tačiau tai daro tik tirdama ir nagrinėdama nedidelės apimties bylas arba tai daro pernelyg ilgai, negali būti laikoma atitinkančia baudžiamosios justicijos tikslus[65]“. Veiksmingu baudžiamuoju procesu galima laikyti tokį procesą, kuriame per realiai trumpą laiką, laikantis teisėtumo principo, priimamas teisingas galutinis teismo (ar prokuroro) sprendimas[66].

Taigi baudžiamojo proceso veiksmingumas yra ir teisės į teisingą teismą išraiška. Kiekvienas asmuo, kaltinamas nusikalstama veika, turi teisę, kad nepriklausomas teismas per protingą laiką išnagrinėtų jo bylą ir priimtų teisingą sprendimą[67]. Galima teigti, kad veiksmingas baudžiamasis procesas būtent ir sujungia šiuos tris kriterijus – nepriklausomumą, našumą ir kokybę.

Šioje straipsnio dalyje bus nagrinėjami kriterijai „nepriklausomumas“ ir „našumas“, o antroje dalyje išsamiai aptariamas, manytina, sudėtingiausiai apibrėžiamas kriterijus „kokybė“.

1.1. Nepriklausomumas

Baudžiamąją bylą nagrinėjantis teismas yra svarbiausias baudžiamojo proceso subjektas, kuris, būdamas nepriklausomas ir nešališkas, nustato materialiąją tiesą priimdamas baigiamąjį aktą[68]. Kaltinimo ir gynybos šalims priskiriamas mažesnis vaidmuo[69], tačiau prokuroras ir gynėjas naudodamiesi lygiomis teisėmis (angl. *the equality of arms*) padeda užtikrinti sąžiningą procesą (angl. *fair trial*) ir teisingą bylos baigtį[70].

Veiksmingame baudžiamajame procese teismas (teisėjas), prokuratūra (prokuroras) ir advokatūra (gynėjas) turi būti nepriklausomi. Be to, norint užtikrinti veiksmingą teisingumo sistemos veikimą, svarbu, kad ir tarp skirtingų jos dalių būtų tam tikras veiklos savarankiškumas ir nepriklausomumas: prokuratūra, gynyba ir teisminė valdžia neturi turėti galimybės pernelyg daryti įtaką viena kitai[71]. Todėl šioje straipsnio dalyje bus analizuojamas teisėjų ir teismo nepriklausomumas, skiriant tam daugiausiai dėmesio kaip svarbiausiai

64 Albers, *supra note*, 60.

65 Sanctis, *supra note*, 24: 4.

66 Stanko Bejatović, „Efikasnost krivičnog postupka kao međunarodni pravni standard i reforma krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije (norma i praksa)“, *NBP - Žurnal za kriminalistiku i pravo* 20, 2 (2015): 28.

67 Simović, *supra note*, 50: 4.

68 Žibaitė-Neliubšienė, *supra note*, 37: 33; Javier Escobar Veas, „The Criminal Trial as an Instance of Impure, Imperfect Procedural Justice and the Procedural Rights of the Guilty“, *Criminal Law and Philosophy* (2025).

69 Heinrich Henkel, *Strafverfahrensrecht* (Stuttgart: Kohlhammer, 1968); Karl Peters, *Strafprozess: ein Lehrbuch*, (Heidelberg: Müller, 1985), 65; Adhémar Esmein, *History of Continental Criminal Procedure. With special Reference to France. The Continental Legal History Series* (Boston: Little, Brown and Company, 1913).

70 Mark Elis, „The Right to Fair Trial Under International Law“, *The American Society of International Law* 111 (2017): 81.

71 Amyr Morse, *Efficiency in the Criminal Justice System* (London: Ministry of Justice, 2016), 10; JAV Aukščiausiojo Teismo 1972 m. balandžio 17 d. sprendimas byloje *Gonzales prieš Beto*, Nr. 405 U. S. 1052.

teisingumo sistemos institucijai, taip pat – prokuroro ir gynėjo nepriklausomumas. Dėl straipsnio apimties nebus nagrinėjamas nuo nepriklausomumo principo neatsiejamas nešališkumo principas. Vis dėlto svarbu paminėti, kad baudžiamojo proceso dalyvių teisės į nepriklausomą ir nešališką teismą užtikrinimo priemonė yra BPK trečiojo skyriaus ketvirtajame skirsnyje (57–61 straipsniuose) įtvirtintas nušalinimo institutas, kurio paskirtis yra užtikrinti ne tik teismo, bet ir kitų proceso dalyvių – tarp jų ir prokuroro bei gynėjo – nešališkumą ir nepriklausomumą[72].

Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje ir 109 straipsnyje (taip pat BPK 44 straipsnio 5 dalyje) įtvirtinta kaltinamojo teisė į nepriklausomą teismą. Teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi ir nagrinėdami bylas klauso tik įstatymo. Konstitucijos garantuojamas teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas – vienas iš esminių demokratinės teisinės valstybės principų[73], kuris būtinas tam, kad „teisėjai ir teismai galėtų veiksmingai įgyvendinti <...> teisingumo vykdymo funkciją“[74]. „Teisminės valdžios nepriklausomumas yra esminis teisinės valstybės principo elementas, be kurio demokratinė valstybės sąranga negalima.“[75]

Teismų nepriklausomumo principas yra numatytas Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje, identiška nuostata įtvirtinta Chartijos 47 straipsnio antroje pastraipoje[76]: „Kiekvienas asmuo turi teisę, kad jo bylą <...> išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir nešališkas teismas“. EŽTT savo jurisprudencijoje ne kartą yra pabrėžė teisminės valdžios specialų vaidmenį visuomenėje ir pažymėjo, kad ji, be kita ko, turi būti nepriklausoma ir turėti visuomenės pasitikėjimą, kad galėtų veiksmingai atlikti pavestą teisingumo vykdymo funkciją[77]. ESTT taip pat nurodo, kad vadovaujantis valdžių padalijimo principu, būdingu teisinės valstybės veikimui, visų pirma turi būti užtikrintas teismų nepriklausomumas[78]. Kaip teigia buvęs EŽTT pirmininkas R. Spano, „teisėjų nepriklausomumas yra svarbiausias Konvencijoje įtvirtinto teisės viešpatavimo struktūrinis principas, be nepriklausomų teismų, kurie yra pamatines teises ginančios ir saugančios demokratinės struktūros dalis,

72 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. gegužės 7 d. apžvalga „Teisės į nepriklausomą ir nešališką teismą įgyvendinimas“, *Teismų praktika* 62 (2025).

73 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2004 m. gegužės 13 d., 2006 m. lapkričio 27 d., 2022 m. balandžio 15 d. nutarimai.

74 Jočienė, *supra note*, 44: 123.

75 Toma Birmontienė, „Teisėjų nepriklausomumo garantijos ir atleidimo (pašalinimo) iš pareigų pagrindai“, iš *Kelyje su Konstitucija* (Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2022), 13.

76 Nepriklausomumo principas yra įtvirtintas ir kituose tarptautinės teisės aktuose, pvz., Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 68-2497; Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1985 m. lapkričio 29 d. rezoliucijoje Nr. 40/32; Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1985 m. gruodžio 13 d. rezoliucijoje Nr. 40/146.

77 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2021 m. liepos 22 d. sprendimas byloje *Gumenyuk ir kiti prieš Ukrainą*, peticijos Nr. 11423/19, 2016 m. birželio 23 d. sprendimas byloje *Baka prieš Vengriją*, peticijos Nr. 20261/12, ir kt.

78 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2021 m. gruodžio 21 d. sprendimas sujungtose bylose *Euro Box Promotion*, C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 ir C-840/19; 2019 m. birželio 24 d. sprendimas byloje *Komisija prieš Lenkiją*, C-619/18, 2018 m. vasario 27 d. sprendimas byloje *Associaçao Sindical dos Juízes Portugueses*, C-64/16, ir kt.

teisės viešpatavimas neįmanomas“[79].

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje išskirti du neatsiejami teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo aspektai – procesinis ir institucinis. Procesinis nepriklausomumas reiškia teisėjo ir teismų, vykdančių teisingumą, nepriklausomumą. Teisėjai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi ir klauso tik įstatymo. Institucinis nepriklausomumas reiškia teismų sistemos nepriklausomumą nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių. Teismai nėra pakankamai nepriklausomi, jeigu neužtikrintas teismų, kaip teisminės valdžios institucijų sistemos, nepriklausomumas[80]. Konstitucinis Teismas, analizuodamas nepriklausomumo principą, taip pat pabrėžia, kad teismai, kaip viena iš valstybės valdžią – teisminę – įgyvendinančių, teisingumą vykdančių institucijų, turi veikti taip, kad visuomenė jais pasitikėtų, nes „visuomenės pasitikėjimas teismais yra svarbus demokratinės teisinės valstybės, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės elementas, reikšminga teisminės valdžios veiksmingos veiklos sąlyga“[81].

EŽTT savo praktikoje teismo ir teisėjų nepriklausomumą aiškina kaip susijusį su asmenine ir institucine nepriklausomybe. Šis principas apima teisėjų sugebėjimą nepasiduoti išoriniam spaudimui, kaip teisėjo moralinio integralumo elementą, taip pat – institucines (funkcionavimo) garantijas, tokias kaip teisėjų skyrimo tvarka ir teismų bei teisėjų apsauga nuo neleistinos kitų valstybės valdžios grandžių įtakos. Taigi EŽTT nepriklausomumą vertina pagal šiuos keturis kriterijus: teisėjų skyrimo tvarka; teisėjų mandato trukmė; garantijos nuo išorės spaudimo; paties teismo nepriklausomumas („ar jis atrodo nepriklausomas“)[82].

Mokslinėje literatūroje teismo nepriklausomumo principas aiškinamas kaip turintis dvi dedamąsias – *de jure* ir *de facto*. Nepriklausomumas *de jure* yra teisėjų statuso ir veiklos reguliavimo įstatymais struktūrinis pagrindas, kuris reiškia, kad „*įstatymai turi numatyti aiškias ir numanomas teisėjų veiklos ir jų statuso garantijas, susijusias su teisėjų skyrimu, įgaliojimų trukmės saugumu, atleidimu iš pareigų, paaukštinimu, teisėjų imunitetu ir drausme*“[83], o *de facto* nepriklausomumas reiškia, kad „teisėjas ir teismas turi vykdyti teisingumą be jokio išorinio spaudimo ar įtakos, kad niekas (joks politikas, proceso dalyvis ar bet koks asmuo) negali kištis į teismo veiklą, kartu turi būti užtikrinta pareiga gerbti teismų sprendimus“[84]. Be kita ko, teisminė valdžia turi turėti ne tik proceso dalyvių, bet ir visos visuomenės pasitikėjimą[85].

79 Robert Spano, „Teisės viešpatavimas kaip Europos žmogaus teisių konvencijos kelrodis – Strasbūro Teismas ir teisėjų nepriklausomumas“, *Teisė* 119 (2021).

80 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2006 m. lapkričio 27 d., 2020 m. rugsėjo 2 d. nutarimai.

81 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 130-4910.

82 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. gruodžio 1 d. sprendimas byloje *Guðmundur Andri Ástráðsson prieš Islandiją*, peticijos Nr. 26374/18, 2013 m. gegužės 27 d. sprendimas byloje *Oleksandr Volkov prieš Ukrainą*, peticijos Nr. 21722/11, 2011 m. spalio 6 d. sprendimas byloje *Agrokomplex prieš Ukrainą*, peticijos Nr. 23465/03, 2005 m. kovo 3 d. sprendimas byloje *Brudnicka ir kiti prieš Lenkiją*, peticijos Nr. 54723/00.

83 Spano, *supra note*, 79: 17, 18.

84 *Ibid.*

85 *Ibid.*

ES teisingumo rezultatų suvestinėse iš esmės skiriami du teisingumo sistemos nepriklausomumo elementai: struktūrinis nepriklausomumas ir juntamasis nepriklausomumas. Struktūrinis nepriklausomumas yra susijęs su teisėjų garantijomis, tokiomis kaip teisėjų skyrimo tvarka, tarnybos trukmė, atleidimo ir nušalinimo pagrindai, apsauga nuo tiesioginio ir netiesioginio poveikio, o juntamasis nepriklausomumas – su visuomenės pasitikėjimu teismais[86].

Žinoma, kaip jau aptarta šios straipsnio dalies pradžioje, veiksmingame baudžiamajame procese, be teismo nepriklausomumo, būtinas kaltinimo ir gynybos šalių nepriklausomumas.

Konstitucijos 118 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad „[p]rokuroras, vykdydamas savo funkcijas, yra nepriklausomas ir klauso tik įstatymo". Konstitucinėje doktrinoje yra nurodyta, jog tam, kad „galėtų tinkamai vykdyti savo funkcijas, prokurorai privalo turėti pakankamas, įstatymo nustatytas savarankiškumo garantijas. Įstatymų leidžiamoji ar vykdomoji valdžia, jų pareigūnai, kiti asmenys neturi teisės kištis į prokurorų, vykdančių Konstitucijoje nustatytas funkcijas, veiklą."[87] Be to, „pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo ši konstitucinė vertybė būtų paneigiama arba būtų kitaip suvaržomas prokuroro nepriklausomumas organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant <...> *Iš* <...> Konstitucijos <...> prokurorams kyla pareiga organizuoti ikiteisminį tyrimą ir vadovauti jam taip, kad būtų surinkta objektyvi, išsami informacija apie nusikalstamą veiką <...>, kuri *inter alia* sudarytų teisines prielaidas teismui baudžiamojoje byloje nustatyti objektyvią tiesą ir priimti teisingą sprendimą"[88]. Valstybinio kaltinimo palaikymas baudžiamojoje byloje taip pat yra vienas iš esminių prokuroro įgaliojimų. Tai – svarbiausios prokurorų funkcijos, kurios didžiąja dalimi yra vienaip ar kitaip susijusios su baudžiamąja justicija ir padeda teismui vykdyti teisingumą[89]. Taigi nepriklausomumas suteikia prokurorui galią veiksmingai įgyvendinti savo funkcijas[90].

Nors prokuratūros ar prokuroro nepriklausomumas nėra tiesiogiai įtvirtintas Konvencijoje ar Chartijoje, tačiau tiek EŽTT[91], tiek ESTT[92] yra ne kartą akcentavę būtinumą užtikrinti prokuroro nepriklausomumą nuo teisminės ir vykdomosios valdžių dėl prokuroro specifinių funkcijų vykdyti baudžiamąjį persekiojimą ir pažymėję, kad prokurorų nepriklausomumas yra būtinas teisinės valstybės veikimui.

Advokatūros įstatymo[93] 5 straipsnio 1 dalyje ir, netiesiogiai, BPK[94] 48 straipsnyje yra numatyta gynėjo procesinė laisvė ir nepriklausomumas, o Advokatų profesinės etikos

86 Europos Komisijos, *supra note*, 47.

87 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. sausio 24 d. nutarimas

88 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas.

89 Jolita Miliuvienė ir Juozas Žilys, *Lietuvos konstitucinė teisė* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2022), 664.

90 Catherine S. Namakula, „The human rights mandate of prosecutor of an international criminal trial", *International Criminal Law Review* 17, 5 (2017): 937.

91 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. gegužės 5 d. sprendimas byloje *Kovesi prieš Rumuniją*, peticijos Nr. 3594/19, 2020 m. gruodžio 1 d. sprendimas byloje *Guðmundur Andri Ástráðsson prieš Islandiją*, peticijos Nr. 26374/18, 2012 m. liepos 12 d. sprendimas byloje *Savistkyy prieš Ukrainą*, peticijos Nr. 38773/05.

92 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2019 m. gegužės 27 d. sprendimas byloje *PF*, C-509/18, 2019 m. gegužės 27 d. sprendimas sujungtose bylose *OG ir PI*, C-508/18 ir C-82/19.

93 Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 50-1632.

94 Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341.

kodekso 5 straipsnyje taip pat nurodyta, kad „[a]tlikdamas profesines pareigas, advokatas turi būti nepriklausomas“[95].

Teisės į gynybą principas, o kartu, nors ir netiesiogiai, advokato nepriklausomumas, yra numatytas Konvencijos 6 straipsnio 3 dalyje, Chartijos 47 straipsnyje ir 48 straipsnio 2 dalyje, o EŽTT suformuota jurisprudencija leidžia garantuoti advokatų nepriklausomumą ir profesinę laisvę, kuri yra būtina užtikrinant teisingą procesą[96].

Teisės doktrinoje išskiriamos tokios teisininko profesinio nepriklausomumo dimensijos: nepriklausomumas nuo valstybės (įskaitant leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę valdžias); nepriklausomumas nuo kliento; nepriklausomumas nuo kitų įtakų. Be to, nepriklausomumas laikomas pamatiniu profesiniu principu[97]. Advokatų profesinis nepriklausomumas nuo valstybės pirmiausia realizuojamas per stiprią savivaldą[98]. Kalbant apie teisininko profesijos nepriklausomumą nuo valstybės, paminėtinas ir nepriklausomumas nuo teisminės valdžios, ne tik nuo politinės ar vykdomosios, ir pažymėtina, kad teismai neturėtų kištis į advokatų savivaldos reikalus[99]. Advokatas turėtų būti nepriklausomas ir nuo savo klientų, nes „gynybos strategija iš esmės yra kaltinamojo ir jo gynėjo reikalas“[100]. Advokatas, teikiantis paslaugas klientui, privalo padaryti viską, kad kiek įmanoma būtų apginti kliento interesai, ir tik šis rezultatas yra jo santykio su klientu kokybės matas[101], tačiau gynėjas ,,nėra ginamojo norų vykdytojas“; „pagrindinė gynėjo užduotis – teikti kvalifikuotą teisinę pagalbą, o tai įpareigoja derinti pasirinktą gynybos strategiją <...>“[102].

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima teigti, kad teisingumo justicijos nepriklausomumą sudaro trys elementai, kurie atskiruose šaltiniuose įvardijami skirtingai, tačiau iš esmės atspindi tapatų turinį. Pirmasis nepriklausomumo elementas (kurį galima vadinti instituciniu, *de jure,* struktūriniu ar pan.) užtikrina teismų, kaip atskiros teisminės valdžios, nepriklausomumą nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių, o prokuratūros ir advokatūros – nuo leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžių. Antrasis elementas (procesinis, *de facto*, funkcinis ar pan.) teismui suteikia garantijas vykdyti teisingumą be jokio išorinio ar vidinio spaudimo, įtakos ar kišimosi į teismo veiklą, o prokurorui ir gynėjui – vykdyti

95 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas dėl Lietuvos advokatų etikos kodekso skelbimo. Lietuvos advokatų etikos kodeksas, *Valstybės žinios*, 2016, Nr. 10280.

96 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2018 m. gegužės 24 d. sprendimas byloje *Laurent prieš Prancūziją*, peticijos Nr. 28798/13, 2015 m. balandžio 21 d. sprendimas byloje *Morice prieš Prancūziją*, peticijos Nr. 2936/10, 1992 m. gruodžio 16 d. sprendimas *Niemietz prieš Vokietiją*, peticijos Nr. 13710/88, ir kt.

97 John J. Barceló ir Roger C. Cramton, *Lawyers' Practice and Ideals: A Comparative View* (Boston: Kluwer Law International, 1999), 275.

98 Julija Kiršienė, „Advokato nepriklausomumas teisinių paslaugų rinkos komercializacijos kontekste: reliktas ar būtinybė?“, *Jurisprudencija* 21, 3 (2014): 684.

99 Barceló, *op. cit.*, 279.

100 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-509/2014.

101 Giedrė Lastauskienė, „Advokato profesija: prieštaringas jos pobūdis ir kontrolė“, *Jurisprudencija* 20, 4 (2013): 1477.

102 Marina Gušauskienė, „Gynybos šalies teisė dalyvauti įrodinėjimo procese“, iš *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo*, Snieguolė Matulienė, Artūras Panomariovas ir kt. (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), 367.

savo funkcijas savarankiškai. Teisėjas, vykdydamas teisingumą, nešališkai ir objektyviai priima sprendimus pagal savo vidinį įsitikinimą, vadovaudamasis tik įstatymu, o kaltinimo ir gynybos šalys padeda teismui priimti teisingą sprendimą. Trečiasis elementas (vadinamas juntamuoju ar pan.) yra susijęs su pasitikėjimu teisingumo sistema[103].

Taigi visų pirma teisėjo ir teismo, tada kaltinimo ir gynybos šalių nepriklausomumas yra pirmasis baudžiamojo proceso veiksmingumo kriterijus.

1.2. Našumas

Kriterijus „našumas“ (angl. *efficiency*) ekonomine išraiška nusako, kiek laiko ir kitų sąnaudų (žmogiškųjų išteklių, lėšų, priemonių ir kt.) reikia tikslams pasiekti[104]. Kai kurie autoriai analizuodami baudžiamojo proceso našumą kelia klausimą, ar galima sakyti, kad našumas yra sėkmės kainos, t. y. ekonomiškumo, matas[105]. Tad galima teigti, kad našumas rodo išteklių naudojimo tikslui pasiekti racionalumą[106].

Pagrindiniai rodikliai, pagal kuriuos ES teisingumo rezultatų suvestinėse vertinamas teisingumo sistemos našumas, yra proceso trukmė (bylos užbaigimo laikas), bylų išnagrinėjimo rodiklis ir neišnagrinėtų bylų skaičius. Proceso trukmė – vidutinis laikotarpis, kuris yra būtinas bylai ištirti ir jai išnagrinėti, t. y. sprendimui priimti pirmosios instancijos teisme. Bylų išnagrinėjimo rodiklis – tai išnagrinėtų bylų skaičiaus santykis su gaunamų bylų skaičiumi. Pagal šį rodiklį nustatoma, ar teismas spėja išnagrinėti gaunamas bylas. Likusių neišnagrinėtų bylų skaičius – bylų, kurios dar turi būti išnagrinėtos, skaičius laikotarpio pradžioje (pvz., metų pradžioje)[107]. F. Contini siūlo našumą matuoti pasirinkus vieną ar kelis kiekybinius rodiklius, tokius kaip laiko bylai užbaigti trukmė; vienai bylai reikalingi finansiniai ištekliai; nebaigtų bylų santykis su pradedamomis bylomis; bylų, kurias išnagrinėjo vienas teisėjas per tam tikrą laikotarpį, skaičius[108].

Valstybės pareiga – baudžiamajame procese rasti protingą pusiausvyrą tarp siekio nustatyti byloje materialiąją tiesą ir pareigos tai padaryti greitai (per protingą, priimtiną laiką), nes „teisingumui vėluojant, teisingumo nėra“ (angl. *Justice delayed is justice denied*). Ši citata puikiai atspindi savalaikiškumo, proceso greitumo principo tinkamo įgyvendinimo svarbą visai teisingumo sistemai. Kai kurie autoriai, tyrę baudžiamąjį procesą, teigia, kad teismo proceso užbaigimas per protingą terminą yra viena pagrindinių žmogaus teisių[109], kylanti iš suvokimo, kad veiksminga žmogaus teisių apsauga galima tik tuo atveju, jeigu

103 Visuomenės pasitikėjimą lemiantys veiksniai aptarti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarime, todėl šiame straipsnyje dėl apimties reikalavimų nebus plačiau analizuojami.

104 Bublienė, *supra note*, 30: 13.

105 Jager, *supra note*, 23: 358.

106 Simović, *supra note*, 50: 3.

107 Europos Komisijos, *supra note*, 47.

108 Francesco Contini, „The Never-Ending Crisis of Italian Justice: Role and Responsibility of Its Governance System“, *Law, Technology and Humans* 5, 1 (2023): 158.

109 Monika Butaitė ir Klaudija Maliauskaitė, „Ar greitas procesas yra visada teisingas procesas?“, *Teisės mokslo pavasaris* (2023): 114.

ji suteikiama laiku[110]. Proceso veiksmingumas užtikrina, kad proceso dalyviai galėtų per pagrįstą laiką pasinaudoti jiems įstatymo suteiktomis procesinėmis teisėmis; tai viena iš kertinių teisės viršenybės principo garantijų[111].

Šioje straipsnio dalyje (atsižvelgiant ir į jo apimties reikalavimus) didžiausias dėmesys skiriamas būtent proceso trukmei (savalaikiškumui) – proceso greitumo principui, kaip, manytina, svarbiausiam našumo rodikliui žmogaus teisų užtikrinimo aspektu, kartu darančiam didžiausią įtaką viso proceso veiksmingumui.

Proceso greitumo principas kildinamas iš Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje aprašytos kaltinamojo teisės į teisingą procesą, šis principas taip pat įtvirtintas BPK 1 straipsnio 1 dalyje ir 44 straipsnio 5 dalyje. „Proceso per kuo trumpiausią laiką teisinio principo esmė – procesiniai veiksmai ir sprendimai byloje turi būti atliekami ar priimami per pagrįstą, pateisintiną bylos aplinkybėmis laiko terminą.“[112] Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje ir Chartijos 47 straipsnio antroje pastraipoje[113] įtvirtintos kiekvieno asmens teisės, kad jo byla būtų išnagrinėta per protingą laiką („<...>asmuo turi teisę, kad jo bylą per kiek įmanoma trumpesnį laiką <...> išnagrinėtų <...> teismas“). Tai reiškia tikslą, kad asmuo nebūtų nepagrįstai ilgai laikomas kaltinamojo (įtariamojo) padėtyje, o galutinis procesinis sprendimas priimtas per pagrįstą laiką[114].

Proceso greitumo principas doktrinoje aiškinamas kaip proceso operatyvumo imperatyvas, bylos aplinkybėmis nepateisinamo delsimo draudimas, reikalavimas įvykdyti proceso veiksmus per įmanomai trumpiausią laiką. Šio principo reikalavimų privalu laikytis visose baudžiamojo proceso stadijose. Ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokurorai ir teismas turi imtis visų įstatymo nustatytų priemonių ir būdų, kad nusikalstama veika būtų tiriama bei nagrinėjama kuo trumpiau, kad procesas būtų intensyvus[115], kad kiekvienas persekiojamas asmuo būtų apsaugotas nuo teisinio neapibrėžtumo ir ilgo nežinojimo apie savo likimą. Asmens, kurio atžvilgiu vyksta baudžiamasis procesas, teisė į įmanomai trumpiausią procesą suponuoja atitinkamų valstybės institucijų ir jų pareigūnų pareigą nebūti pasyviems, o daryti viską, kad procesas nebūtų vilkinamas. Pareigūnai procese turi veikti aktyviai, atsakingai ir stropiai, procesinius veiksmus ir sprendimus baudžiamojoje byloje atlikti per pagrįstą ir bylos aplinkybėmis pateisinamą laiko terminą[116]. Žinoma, svarbu nepamiršti, kad proceso greitumo prielaidas visų pirma turi užtikrinti veiksmingas (kokybiškas) baudžiamojo proceso įstatymas, kuriame būtų vengiama nereikalingų procesinių reikalavimų ir formų. Todėl teisė į bylos nagrinėjimą per protingą laiką egzistuoja saugant

110 Viktorija Haubrich, Snjezana Pehar ir Ernest Rechner, „The Right to a Fair Trial in Reasonable Time“, *Actualities of Civil Procedural Law. National and Comparative Legal Theoretical and Practical Achievements* (2018): 237.

111 Jonad Bara ir Brunilda Bara, „Trial within a Reasonable Time and the Impact of Justice Reform in Albania“, *Journal on International Constitutional Law* 14, 2 (2020): 215.

112 Jurka, *supra note*, 33: 71.

113 Proceso greitumo principas yra įtvirtintas ir kituose tarptautinės teisė aktuose, pvz., Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 77-3288) 14 straipsnio 3 dalies c punkte.

114 Bara, *supra note*, 111: 217.

115 Raimundas Jurka ir kt., *Baudžiamojo proceso principai* (Vilnius, Eugrimas: 2009), 189.

116 *Ibid.*, 189–194.

tiek įtariamojo (kaltinamojo) interesus, tiek teisinio saugumo ir teisinės valstybės principo apskritai interesus[117] – „laikas bus protingas tiek, kiek jis nebus uždelstas“[118].

Konstitucinis Teismas yra akcentavęs proceso greitumo svarbą, nurodydamas, kad „[b]audžiamojo proceso teisinis reglamentavimas neturi sudaryti prielaidų vilkinti nusikalstamų veikų tyrimo ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimo, taip pat prielaidų baudžiamojo proceso dalyviams piktnaudžiauti procesinėmis ar kitomis teisėmis. <...> Baudžiamojo proceso santykiai įstatymu turi būti reguliuojami taip, kad būtų sudarytos teisinės galimybės greitai atskleisti ir išsamiai ištirti nusikalstamas veikas <...>.“[119]

EŽTT savo bylose yra ne kartą pateikęs išaiškinimus dėl skaičiuojamo laikotarpio (taip pat kriterijų, pagal kuriuos vertinama, ar nebuvo pažeistas proceso greitumo principas) ir valstybės pareigos baudžiamąjį procesą užbaigti „per kiek įmanoma trumpesnį laiką“. Terminas pradedamas skaičiuoti nuo momento, kai asmeniui įteikiamas pranešimas apie įtarimą, o baigiamas, kai priimamas galutinis neskundžiamas sprendimas. EŽTT paprastai atsižvelgia į tokius kriterijus kaip bylos sudėtingumas; asmens, kurio baudžiamasis persekiojimas vykdomas, elgesys; teisėsaugos institucijų veiksmai organizuojant ir vykdant baudžiamąjį procesą; proceso poveikis ir pasekmės persekiojamam asmeniui (pavyzdžiui, taikytų procesinių prievartos priemonių griežtumas ir jų taikymo trukmė) ir t. t.[120] Situaciją, kai baudžiamojoje byloje ilgai neatliekami jokie procesiniai veiksmai, EŽTT vertina kaip „sunkiausią procesinio delsimo formą“[121].

Atkreiptinas dėmesys, kad teisės moksle baudžiamojo proceso terminas suprantamas kaip terminas, pradedamas skaičiuoti nuo momento, kai teisėsaugos institucija gauna duomenų apie nusikalstamą veiką arba kitaip – pradedamas ikiteisminis tyrimas (skirtingai nuo EŽTT jurisprudencijoje nustatytos termino pradžios), iki priimamas galutinis įsiteisėjęs sprendimas[122]. Galima susitikti su šia nuomone, nes būtent nuo sprendimo pradėti ikiteisminį tyrimą pradedamas visas baudžiamasis procesas, teisėsaugos institucijos įgauna BPK numatytus įgaliojimus ir pradedami tyrimo veiksmai, o įtariamojo statusas asmeniui, priklausomai nuo atliekamo tyrimo, gali būti suteikiamas ir kur kas vėlesnėje tyrimo stadijoje.

EŽTT praktikoje nėra apibrėžtas maksimalus pagal Konvenciją pateisinamas baudžiamojo proceso terminas. Kiekvienoje byloje atskirai sprendžiama, ar valstybė dėjo visas galimas pastangas, kad procesas truktų ir baudžiamoji byla būtų užbaigta per įmanomai trumpiausią laiką. Ilga proceso trukmė gali būti pateisinama tik įtariamojo, kaltinamojo elgesiu turint tikslą vilkinti procesą. Įtariamajam ar kaltinamajam, kuris nesąžiningai vykdo procesines pareigas ir piktnaudžiauja savo teisėmis, tenka tam tikra atsakomybė dėl

117 Bejatović, *supra note*, 66: 36.

118 Stefan Trechsel, *Human Rights in Criminal Proceedings* (Oxford: Oxford University Press, 2005), 117.

119 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas.

120 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. sausio 13 d. sprendimas byloje *Sorvisto prieš Suomiją*, peticijos Nr. 19348/04, 2005 m. vasario 10 d. sprendimas byloje *Uhl prieš Vokietiją*, peticijos Nr. 64387/01, 2003 m. lapkričio 6 d. sprendimas byloje *Meilus prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 53161/99, 2001 m. lapkričio 11 d. sprendimas byloje *Šleževičius prieš Lietuvą* , peticijos Nr. 55479/00.

121 *Ibid.*

122 Vladan Radlovački, Baro Kamberović ir Nikola Radaković, „Principi opšteg modela ocene efikasnosti i efektivnosti sistema menadžmenta kvalitetom podržane računarom“, *Tehnika* 8, 6 (2008).

proceso trukmės dalies[123].

Apibendrinant galima teigti, kad baudžiamojo proceso įvykdymas per protingą laiką yra labai svarbus visai teisinei sistemai. Bet koks nereikalingas delsimas dažnai *de facto* veda prie asmens teisių pažeidimo, viso proceso veiksmingumo ir pasitikėjimo teisine sistema praradimo[124], todėl ikiteisminis tyrimas turi būti atliktas ir baudžiamoji byla išnagrinėta per optimalų laikotarpį – laiką, kuris buvo objektyviai būtinas nusikalstamai veikai ištirti ir teismo sprendimui priimti be nereikalingo delsimo.

Taigi našumas yra antrasis vadinamosios baudžiamojo proceso veiksmingumo kriterijų trilogijos elementas.

2. Veiksmingumo vertinimo kriterijai. Kokybė

Kokybės reikalavimas visų pirma gali būti kildinamas iš Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje aprašytos teisės į teisingą procesą ir BPK 1 straipsnio 1 dalies – „<...> išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas“, taip pat iš Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies ir Chartijos 47 straipsnio antros pastraipos – „<...> asmuo turi teisę, kad jo bylą <...>teisingai išnagrinėtų <...> teismas“. Šios teisės normos yra „sąžiningo (teisingo) baudžiamojo proceso reikalavimo *expressis verbis* teisiniame reguliavime išraiškos“[125]. Sąžiningo (teisingo) baudžiamojo proceso principas yra laikomas vienu iš esminių teisinės valstybės šiuolaikinio baudžiamojo proceso principų. Teisės doktrinoje teisingo proceso principas suvokiamas kaip konstitucinę galią turintis imperatyvas, įpareigojantis teisėsaugos institucijas ir teismus per procesą laikytis atitinkamo elgesio standartų[126.] Valstybė privalo baudžiamajame procese rasti protingą pusiausvyrą tarp siekio nustatyti tiesą, pareigos tai padaryti greitai ir galimybių dalyvauti gynybai tiesos paieškos procese suteikimo[127]. Taigi sąžiningo (teisingo) baudžiamojo proceso principo įgyvendinimas didele dalimi atspindi proceso kokybės turinį.

Vis dėlto šiuo metu teisinė bendruomenė sutaria, kad nėra vieno patikimo teisingumo sistemų kokybės vertinimo metodo[128], todėl kokybė baudžiamajame procese suprantama skirtingai.

Baudžiamojo proceso veiksmingumą tyrė ne viena tarptautinė organizacija, tačiau jų išvadose taip ir nebuvo pateiktas bendras kokybės kriterijaus suvokimas. Pavyzdžiui, ES teisingumo rezultatų suvestinėse įvardijami rodikliai, kurie yra pripažįstami svarbiais

123 Goda, *supra note*, 31: 100, 101.

124 Miodrag Simović, „Pravo na suđenje u razumnom roku u krivičnim predmetima u praksi Ustavnog suda Bosne i Hercegovine“, iš *Glavni pretres i suđenje u razumnom roku - regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni* (2015); Jurka, *supra note*, 33: 72.

125 Žibaitė-Neliubšienė, *supra note*, 37: 5.

126 *Ibid.*

127 Goda, *op. cit.*, 86.

128 Bublienė, *supra note*, 14: 26.

atspindint teisingumo kokybę, suskirstyti į keturias kategorijas: teisingumo prieinamumas – nemokama teisinė pagalba, teismų bendravimas su bylų šalimis ir žiniasklaida, visuomenės galimybė susipažinti su posėdžio eiga ir teismo sprendimais; adekvatūs žmogiškieji ir materialieji ištekliai – tinkamos sąlygos dirbti teismuose ir kvalifikuotas personalas, nes dėl nepakankamo reikiamą kvalifikaciją ir įgūdžius turinčių darbuotojų skaičiaus kyla pavojus proceso ir sprendimų kokybei; monitoringo ir vertinimo priemonių įdiegimas – apklausos, bylų valdymo tikruoju laiku informacinėmis technologijomis priemonės, išankstinio perspėjimo sistemos ir pan., nes teismo veiklos stebėjimas ir vertinimas padeda gerinti teismo darbą, taip sudaromos galimybės nustatyti trūkumus ir poreikius; kokybės standartų taikymas – laiko planavimas, aktyvus bylų stebėjimas ir paskirstymas atsižvelgiant į darbo krūvį[129].

Kitos organizacijos tirdamos baudžiamojo proceso kokybę išskyrė ir kitų, papildomų aspektų. Konsultacinė Europos teisėjų taryba didžiausią dėmesį skiria teismo sprendimui – vienai iš esminių kokybiškos teisingumo sistemos dalių. Jos teigimu, teisingumo kokybė negali būti suprantama kaip paprasčiausias teismų sistemos produktyvumo sinonimas130. Ši taryba nurodo, kad kokybiškas teismo sprendimas yra toks, kuriuo, kiek teisėjui prieinami duomenys leidžia, pasiekiama teisinga bylos baigtis ir tai padaroma sąžiningame procese, per įmanomai trumpiausią laiką, o sprendimas yra galutinis[131].

Europos veiksmingo teisingumo komisija, remdamasi Konvencijos 6 straipsnio imperatyvais, be jau aptartų rodiklių, kokybę papildo protinga proceso trukme, proceso sąžiningumu, suprantama proceso eiga ir sprendimais, proceso dalyvių, kuriems reikalinga tam tikra pagalbos forma, apsauga[132], o Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos tyrimuose teigiama, kad kokybę taip pat lemia advokatų profesijos struktūra, honorarų reguliavimas ir alternatyvių ginčo sprendimo būdų galimybė[133]. Europos teismų tarybų tinklo ataskaitose įvardyti tokie teismų darbo kokybės veiksniai: proceso efektyvumas, kurį sudaro proceso trukmė, priklausanti nuo teisėjo ir proceso dalyvių, sutrumpintų procesų galimybė, informacinių technologijų naudojimas, teisėjų specializacija ir vertinimas; teisingumo prieinamumas – šalių finansinis lygiateisiškumas, aktyvus teisėjo vaidmuo ir gebėjimas palaikyti

129 Europos Komisijos, *supra note*, 47.

130 Konsultacinės Europos teisėjų tarybos 2014 m. spalio 24 d. nuomonė Nr. 17 „Dėl teisėjų darbo vertinimo, teisingumo kokybės ir pagarbos teismų nepriklausomumui“, žiūrėta 2026 m. sausio 15 d., https://rm.coe.int/1680747775.

131 Konsultacinės Europos teisėjų tarybos 2008 m. gruodžio 18 d. nuomonė Nr. 11 „Dėl teismų sprendimų kokybės“, žiūrėta 2026 m. sausio 15 d., https://rm.coe.int/16807477ba.

132 Europos veiksmingo teisingumo komisijos Teisingumo kokybės užtikrinimo darbo grupės 2016 m. gruodžio 7 d. dokumentas Nr. CEPEJ(2016)12 „Teisingumo kokybės matavimas“, žiūrėta 2026 m. sausio 15 d., https://rm.coe.int/european-commission-for-the-efficiency-of-justice-cepej-measuring-the-/1680747548.

133 Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos 2013 m. birželio 1 d. ataskaita Nr. 5 „Teismų veiklos rezultatai ir juos lemiantys veiksniai: tarpvalstybinė perspektyva“, žiūrėta 2026 m. sausio 15 d., https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2013/06/judicial-performance-and-its-determinants_g17a2308/5k44x00md5g8-en.pdf; Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos 2024 m. spalio 9 d. ataskaita Nr. 74 „Link veiksmingo teisingumo valdymo“, žiūrėta 2026 m. sausio 15 d., https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/10/towards-effective-governance-of-justice-data_fd3039cc/d2950e02-en.pdf.

tvarką proceso metu, galimybė skųsti teismo sprendimą, suprantamos kalbos proceso dalyviams užtikrinimas, teisingumo prieiga žmonėms su negalia, reikalingos apsaugos proceso dalyviams užtikrinimas; teismo sprendimo kokybė – sprendimų formos buvimas, argumentacija ir aiškumas, priemonių sprendimo kokybei įvertinti buvimas ir teisėjų kvalifikacija; viešumas – galimybė visuomenei laisvai susipažinti su teismo sprendimais[134].

Doktrinoje taip pat buvo nagrinėtas baudžiamojo proceso veiksmingumas ir kokybė kaip vienas iš jo vertinimo kriterijų. Vykdant projektą „Modernios ir atviros prokuratūros kūrimas Lietuvos Respublikoje“[135] tirta ikiteisminio tyrimo atlikimo kokybė, o projekte „Kokybės, paslaugų ir infrastruktūros tobulinimas Lietuvos teismuose“[136] analizuota teismo darbo kokybė. Šiuose tyrimuose vertinant baudžiamojo proceso veiksmingumą akcentuotos šios aplinkybės, lėmusios viso proceso kokybę: (ne)kokybiškas teisinis reglamentavimas; ikiteisminio tyrimo (ne)kokybiškas atlikimas; kaltinamojo akto (ne)kokybiškas surašymas; (ne)kokybiškai užtikrinama gynyba; teisminio proceso vedimo (ne)kokybė. Kokybiško ikiteisminio tyrimo ir teisminio nagrinėjimo pagrindas visų pirma yra tinkamas nusikalstamos veikos kvalifikavimas, kuris „lemia adekvačią veikų tyrimo procedūrą, procesinius veiksmus, resursų paskirstymą, įrodinėjimo procesą, kryptingai veda teisėsaugos ir teismo pastangas link teisingo įvertinimo, teisingos bausmės, teisingumo pasiekimo ir nukentėjusiojo teisių įgyvendinimo“[137]. Nagrinėjant ikiteisminio tyrimo kokybę, pasakytina, kad „[v]eiksmingą ir kokybišką nusikalstamų veikų tyrimą didele dalimi lemia nuoseklus, sistemiškas duomenų surinkimas taikant skirtingus proceso veiksmus. Priklausomai nuo nusikalstamos veikos pobūdžio renkami ir analizuojami skirtingi duomenys.“[138] Nekokybišką ikiteisminį tyrimą lemia netinkamas baudžiamojo proceso subjektų pareigų atlikimas: „tiek atvejai, kai niekaip nepavyksta pasiekti, kad ikiteisminis tyrimas būtų atliekamas itin kruopščiai ir išsamiai, tiek tie atvejai, kai neapsisprendžiama, ar ikiteisminis tyrimas turi būti tęsiamas ar nutraukiamas, kai objektyviai naujų efektyvių ikiteisminio tyrimo veiksmų atlikti yra neįmanoma arba jų atlikti ir nereikia“[139]. Teisminio nagrinėjimo kokybė priklauso nuo teisėjo vaidmens nagrinėjant bylą. Teismas baudžiamajame procese nėra pasyvus stebėtojas, jam tenka aktyvus vaidmuo užtikrinant teisingumo vykdymą. Teisingumo vykdymas negali priklausyti nuo to, kokia bylos medžiaga teismui yra pateikiama. Doktrinoje pažymima, kad teismas, siekdamas objektyviai, išsamiai ištirti visas bylos aplinkybes ir nustatyti byloje tiesą, turi įgaliojimus pats atlikti proceso veiksmus arba

134 Europos teismų tarybų tinklo, *supra note*, 48.

135 Ažubalytė, *supra note*, 28.

136 Jakulevičienė, *supra note*, 29.

137 Laurynas Pakštaitis, *Nusikalstamų veikų kvalifikavimas: baudžiamojo įstatymo teorija ir praktinės gairės*, (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2024): 45.

138 Marius Barkauskas, Audrona Spiečiūtė ir Gabrielė Juodkaitė-Granskienė, „Ekonominių ekspertinių tyrimų galimybės tiriant ūkines ir finansines nusikalstamas veikas“, iš *Baudžiamoji justicija ir verslas: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys* (Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 2016): 311.

139 Gintaras Goda, „Pozityvios procesinės valstybės pareigos pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 2 ir 3 straipsnius: Lietuvos patirtis“, *Teisė* 118 (2021): 22.

pavesti atitinkamus veiksmus atlikti tam tikroms institucijoms[140]. Todėl teisminio nagrinėjimo kokybė „priklauso nuo teisėjo gebėjimo naudotis turimais teisiniais, organizaciniais ir techniniais instrumentais, lemiančiais kokybišką ir greitą teismo procesą“.[141] Kitų autorių darbuose išskiriami tokie pagrindiniai kokybės vertinimo segmentai: ikiteisminio tyrimo ir teismo sprendimų kokybė; elgesys su proceso dalyviais ir visuomene; proceso operatyvumas; teisėjo kompetencija; teisminio proceso organizavimas ir valdymas[142].

Taigi baudžiamojo proceso kokybei vertinti naudojami skirtingi kriterijai, kurie neretai persidengia, papildo vienas kitą, o kai kurie iš jų naudojami apibrėžiant anksčiau aptartus kriterijus „nepriklausomumas“ ir „našumas“. Apibendrinant skirtingų šaltinių analizės duomenis galima išskirti šiuos proceso kokybės elementus: kokybiškas teisinis reguliavimas; teisingumo prieinamumas; procesinis lygiateisiškumas; teisės į gynybą užtikrinimas; kitų proceso dalyvių teisių užtikrinimas; suprantama (aiški) proceso eiga ir nuspėjami sprendimai; teismo proceso ir sprendimų viešumas; teisingas (pagrįstas) baigiamasis teismo sprendimas.

Kokybiškas teisinis reguliavimas. Pirma veiksmingo baudžiamojo proceso prielaida yra būtent veiksmingi (kokybiški) baudžiamieji ir baudžiamojo proceso įstatymai. Įstatymų leidėjas, kurdamas normą, visų pirma siekia veiksmingo reguliavimo, kad būtų uždraustas nepageidaujamas elgesys, o tokio elgesio įrodinėjimo procesas nebūtų per sunkus. Baudžiamieji įstatymai kuriami taip, kad būtų užtikrintas visuomenės stabilumas ir apsaugotos visuomenei svarbiausios vertybės, o pati įstatymų leidyba paprastai yra aktyvi (nuolatos balansuojama ant įstatymų kiekybės ir kokybės ribos), nes nuo to didele dalimi priklauso visos valstybės veiksmingumas[143].

Baudžiamųjų įstatymų (tiek materialinių, tiek procesinių) leidyboje turi būti nustatytas vienodas matas (standartas), taikomas renkant ir vertinant duomenis ar įrodymus, pripažįstant asmenis nusikaltusiais, juos nubaudžiant ir užtikrinant žmogaus teisių apsaugą. Perteklinis kriminalizavimas arba, atvirkščiai, pavojingų veikų nekriminalizavimas, taip pat nekokybiškas įstatymas yra teisingumo įvykdymo kliūtis. Baudžiamoji teisė pagal savo paskirtį yra kraštutinė priemonė (lot. *ultima ratio*), leidžianti subsidiariai ir selektyviai apginti visuomenę nuo pavojingiausių teisinės tvarkos pažeidimų; jos turi būti imamasi tik tada, kai tai neišvengiama, t. y. neįmanoma pažeidžiamų teisinių gėrių apginti kitomis teisinėmis ir socialinėmis priemonėmis[144]. Be to, baudžiamojo proceso reguliavimas turi būti kokybiškas – užtikrinti asmenų, kurių teisės pažeistos, veiksmingą teisminę gynybą (ginant

140 Jakulevičienė, supra note, 29.

141 *Ibid.*

142 Sanctis, *supra note*, 24: 4.

143 Pakštaitis, *supra note*, 137: 150.

144 Panu Minkkinen, „If Taken in Earnest: Criminal Law Doctrine and the Last Resort“, *The Howard Journal* 45, 5 (2006); Armanas Abramavičius, Darius Mickevičius ir Gintaras Švedas, *Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005): 28; Markus D. Dubber, „Theories of Crime and Punishment in German Criminal Law“, *The American Journal of Comparative Law*, 53, 3 (2005): 692; Niclas Jareborg, „Criminalization as Last Resort (Ultima Ratio)“, *Ohio State Journal of Criminal Law* 2 (2004); Bernd Schünemann, „The System of Criminal Wrongs: The Concept of Legal Goods and Victim-based Jurisprudence as a Bridge between the General and Special Parts of the Criminal Code“, *Buffalo Criminal Law Review* 7 (2004).

teisėtus interesus ir teises), taip pat jų teisę į tinkamą procesą[145].

Tinkamai suderintas teisėkūros procesas yra kokybiškų norminių teisės aktų priėmimo prielaida[146]. Siekiant užtikrinti teisėkūros kokybę taikomi įvairūs principai, kurie veikia kaip fundamentinės gairės, konkretizuojamos atitinkamuose teisės aktuose, apibrėžiant atskiras teisėkūros proceso stadijas. Dalis šių principų apima teisėkūros proceso elementus, apibūdinančius sprendimų priėmimą, kita dalis yra nukreipti į teisėkūros proceso rezultatą – teisės aktui keliamus reikalavimus[147]. Tik nuosekli įstatymų leidybos procedūra, įgyvendinant visas teisėkūros stadijas, leidžia priimti kokybišką įstatymą[148], kuris atliepia „*įstatymų leidėjo numatytą tikslą*“[149].

Doktrinoje pabrėžiama, kad baudžiamosios teisės aktai visų pirma turi atitikti Konstituciją ir joje įtvirtintus bendruosius teisės principus: teisinės valstybės, humanizmo, teisingumo, lygiateisiškumo, proporcingumo, protingumo ir kt. Teisinis reguliavimas turi tenkinti teisinio aiškumo (lot. *lex in concreto*) ir tikrumo (lot. *lex certa*) reikalavimus. Teisinis tikrumas ir aiškumas suponuoja tam tikrus privalomus reikalavimus, taikytinus teisiniam reguliavimui: jis turi būti aiškus ir darnus, teisės normos turi būti formuluojamos tiksliai, jose negali būti dviprasmybių. Galiausiai teisinis reglamentavimas turi atitikti teisėtų lūkesčių apsaugos ir teisinio saugumo reikalavimus, reiškiančius valstybės pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti teisinių santykių subjektų teises, gerbti teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius[150].

Didelį dėmesį baudžiamųjų įstatymų kokybei (angl. *quality of the law*) skiria ir EŽTT. Šis teismas pažymi, jog žmogaus teisių apribojimai turi būti nustatyti įstatyme. Tai reiškia, kad ši priemonė turi turėti tam tikrą pagrindą nacionalinėje teisėje, be to, nacionalinis įstatymas turi būti kokybiškas. Toks įstatymas turi būti prieinamas, numatomas ir suderinamas su teisės viršenybės principu[151], pakankamai aiškus, o bet kokie jo pakeitimai – nuspėjami[152].

Taigi veiksminga teisės norma reiškia tokią normą, kurią galima visapusiškai taikyti praktikoje, kad baudžiamoji byla būtų išspręsta teisingai. Be to, teisės norma yra teisiškai

145 Ažubalytė, *supra note*, 28.

146 Donatas Murauskas, „Ekspertinis vertinimas teisėkūros procese: tarp diskrecijos ir konstitucinių imperatyvų“, iš *Teisės viršenybės link* (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2019), 195.

147 Arvydas Andruškevičius, Deividas Kriaučiūnas ir Giedrė Lastauskienė, „Atsakingas valdymas“, iš *Krizė, teisės viešpatavimas ir žmogaus teisės* (Šiauliai: AB „Titnagas“, 2015), 69.

148 Pakštaitis, *supra note*, 137: 153.

149 Rasa Volungevičienė, „Europos Sąjungos finansinių interesų Europos Sąjungos išlaidų srityje apsaugos nuo sukčiavimo problematika po direktyvos 2017/1371 įsigaliojimo“ (daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas, Mykolo Romerio universitetas, 2024), 95.

150 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d., 2004 m. sausio 26 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. sausio 16 d., 2008 m. gruodžio 24 d., 2009 m. kovo 27 d., 2009 m. birželio 22 d. nutarimai ir 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas.

151 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 25 d. apžvalga „Elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolės, jos fiksavimo ir kaupimo (Baudžiamojo proceso kodekso 154 straipsnis, Kriminalinės žvalgybos įstatymo 10 straipsnis)“, *Teismų praktika* 43 (2015).

152 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2025 m. rugpjūčio 31 d. apžvalga „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 7 straipsnio vadovas“, Europos Taryba, Europos Žmogaus Teisių Teismas (2025), 7; Europos Žmogaus Teisių Teismo 2019 metų praktikos apžvalga (2019), 49, žiūrėta 2026 m. sausio 30 d., https://ks.echr.coe.int/web/echr-ks/overview-of-the-case-law.

veiksminga, jei visos jos nuostatos yra taikomos ir vykdomos nustatyta tvarka[153] –įstatymas egzistuoja, jei jo iš tikrųjų veiksmingai laikomasi[154]. Todėl tik tais atvejais, kai yra tinkama ir tinkamai taikoma teisės norma, galima kalbėti apie savalaikės valstybės reakcijos į nusikalstamumą – veiksmingo baudžiamojo proceso – prielaidas[155].

Teisingumo prieinamumas reiškia, kad kiekvienas asmuo, turi turėti realią galimybę kreiptis į teisėsaugos institucijas arba tiesiogiai į teismą, jeigu nukentėjo nuo nusikalstamos veikos, jo teisės kitaip buvo pažeistos arba jis turi duomenų, jog buvo padaryta nusikalstama veika. Esant pagrindui asmuo turi būti pripažintas nukentėjusiuoju ir jam taikomos pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims priemonės ir suteikiamos kitos BPK nustatytos garantijos. Neatsiejama šios teisės dalis yra galimybė skųsti pareigūnų ir teismo veiksmus bei sprendimus. Teisminės gynybos principo baudžiamajame procese turinys yra aiškinamas atsižvelgiant į tai, kad „teisės aktais gali būti nustatyta ir ikiteisminė ginčų sprendimo tvarka, tačiau negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų paneigta asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės pažeistos, teisė ginti savo teises ar laisves teisme“[156].

Procesinis lygiateisiškumas. Kiekviena iš baudžiamojo proceso šalių (kaltinimo ir gynybos) turi turėti lygias galimybes pristatyti savo argumentus baudžiamojo proceso metu, nė vienai iš jų negali būti teikiamas pranašumas prieš oponentą. Lygios galimybės reiškia, kad nė vienai iš šalių negali būti trukdoma teikti duomenis, įrodymus, tiesiogiai dalyvauti juos tiriant, reikšti prašymus, teikti skundus, ginčyti kitos šalies argumentus, dėstyti savo nuomonę baudžiamajame procese sprendžiamais klausimais. Tai gynybos ir kaltinimo šalių interesų pusiausvyros siekis, kuris užtikrina rungtyniškumą[157]. Doktrinoje pažymima, jog „<...> rungimosi principas baudžiamajame procese pasireiškia tuo, kad kaltinimą palaikantis prokuroras, nukentėjusysis, teisiamasis ir jo gynėjas turi lygias teises teikti teismui įrodymus, dalyvauti įrodymų tyrime ir pareikšti prašymus <...>“[158].

Įtariamojo, kaltinamojo *teisės į gynybą* yra „visuma baudžiamojo proceso įstatymo numatytų procesinių priemonių, leidžiančių ginčyti įtarimą, kaltinimą, siekti palengvinti procesinę padėtį arba sušvelninti atsakomybę“[159]. Teisė į gynybą – tai įtariamajam, kaltinamajam suteiktos procesinės teisės: teisė tylėti, teisė į advokato pagalbą, teisė reikalauti ištirti tam tikrus faktus, teisė susipažinti su bylos medžiaga ir kt.[160] Traukiamo baudžiamojon atsakomybėn asmens konstitucinės teisės neapsiriboja vien sąlygų per procesą naudotis

153 Jager, *supra note*, 23: 373.

154 Michael D. A. Freeman, *Lloyd's introduction to jurisprudence* (London: Sweet & Maxwell: Thomson Reuters, 2014), 887.

155 Stanko Bejatović, „Međusobni odnosi i saradnja procesnih subjekata kao faktor efikasnosti otkrivanja i dokazivanja krivičnih dela“, iš *Reformski procesi i poglavlje 23 (godinu dana posle) – krivičnopravni aspekti,* (Zlatibor: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu: 2017), 306.

156 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 19-623.

157 Jurka, *supra note*, 115: 59.

158 Irma Randakevičienė, *Kasacinio teismo jurisprudencija: baudžiamojo proceso teisė 1995–2005* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006), 29.

159 Jurka, *supra note*, 115: 134.

160 Gintaras Goda ir kt., *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I–IV dalys (1–220 straipsniai)* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003), 35.

gynėjo paslaugomis sudarymu. Asmuo nuo jam pareikštų įtarimų, kaltinimų veiksmingai gali gintis tik tuo atveju, kai žino, kuo grindžiamas įtarimas, kaltinimas[161]. Literatūroje išskiriamos šios veiksmingos teisės į gynybą prielaidos: turi būti nustatytos teisės normos, leidžiančios užtikrinti įtariamojo, kaltinamojo teisę savarankiškai ginti savo teises ir teisėtus interesus; garantuota galimybė pasinaudoti kvalifikuota teisine pagalba; baudžiamąjį persekiojimą ir teisingumą vykdantiems subjektams numatyta pareiga atitinkamai apsaugoti teisėtus įtariamojo, kaltinamojo interesus[162].

Kitų proceso dalyvių teisių užtikrinimas reiškia, kad per baudžiamąjį procesą turi būti gerbiamos visų proceso dalyvių teisės. Kiekvienas žmogus turi teisę į tokį procesą, kurio metu jaustųsi saugus, su juo būtų elgiamasi sąžiningai, pagarbiai, užtikrinamos įstatyme numatytos teisės. Teisinė asmens padėtis tam įtakos turėti negali, visiškai nesvarbu, ar asmuo yra liudytojas, nukentėjusysis, civilinis ieškovas arba atsakovas, ar kt.; svarbu, kad šių proceso dalyvių teisės, įtvirtintos BPK ir kituose teisės aktuose, būtų ginamos vienodai. Reikia pažymėti, kad užtikrinant įtariamojo, kaltinamojo teises negali būti paminamos kitų baudžiamajame procese dalyvaujančių asmenų teisės ir laisvės[163].

Suprantama (aiški) baudžiamojo proceso eiga ir nuspėjami sprendimai visų pirma reiškia, kad baudžiamojo procesą reglamentuojančios normos, kurios lemia proceso eigą, turėtų būti suprantamos kiekvienam asmeniui (ne tik teisininkams), o ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro veiksmai ir jų priimami sprendimai turi būti motyvuoti ir nulemti atliekamo tyrimo aplinkybių. Teisės teorijoje teigiama, kad normatyvinė teisė ir teismų praktika turi būti nuspėjama[164]. Tam, kad žmonės tikėtų teisine sistema, baudžiamasis procesas turi būti suprantamas (aiškus), teisėjų sprendimai – nuspėjami. Teisėjai, norėdami priimti nuspėjamus, logiškus sprendimus, turi turėti teisinį pagrindą, kuriuo remiantis būtų priimami sprendimai[165].

Teismo proceso ir sprendimų viešumo principas galėtų būti apibūdinamas taip: viešumas proceso dalyvių atžvilgiu reiškia jų teisę asmeniškai ir tiesiogiai dalyvauti procese nagrinėjant bylą, o viešumas visuomenės atžvilgiu – teisę dalyvauti teismo posėdyje, gauti ir skelbti informaciją apie bylos nagrinėjimą ir ją išnagrinėjus[166]. Taip užtikrinamas auklėjamasis poveikis ir baudžiamojo proceso dalyviams, ir procese nedalyvaujantiems asmenims, o pats teismas įpareigojamas teismo posėdį vesti kvalifikuotai[167]. Viešumo principas dar suprantamas kaip visuomenei prieinamos informacijos apie teismų veiklą buvimas[168],

161 Goda, *supra note*, 31: 86.
162 Jurka, *supra note*, 115: 135.
163 Jurka, *supra note*, 115: 64.
164 Jaunius Gumbis, „Teisės samprata: logikos taikymo problematika“, *Teisė* 76 (2010): 76.
165 Phoebe C. Ellsworth, „Legal Reasoning“, iš *In The Cambridge Handbook of Thinking and Reasoning*, Keith J. Holyoak ir Robert G. Morrison Jr. (New York: Cambridge University Press, 2005), 498.
166 Jurgita Kapočiūtė, „Ar viešumo principas suponuoja tikrąjį viešumą?“, *Teisės apžvalga* 5 (2001): 61.
167 Ramūnas Jurgaitis, „Supaprastinta baudžiamoji procesinė forma“ (daktaro disertacija, Lietuvos teisės universitetas, 2004), 81.
168 Virgilijus Valančius, „Pasitikėjimas teismu: kai kurie teismo veiklos viešumo aspektai“, *Jurisprudencija* 78, 70 (2005): 88.

o tai skatina teismus daugiau dėmesio skirti savo veiklai[169]. Šis principas veikia ir ikiteisminiame tyrime, nors ir ribotai, pavyzdžiui, teikiant prašymus atlikti ikiteisminio tyrimo veiksmus, susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga ar dalyvaujant veiksmuose, kuriuos atlieka ikiteisminio tyrimo teisėjas, ir t. t. Kita vertus, iš esmės ikiteisminiame tyrime dominuoja slaptumo principas, nes ikiteisminio tyrimo veiksmingumas siejamas „tiek su paties ikiteisminio tyrimo, kaip atskiros baudžiamojo proceso stadijos, tiek su atskirų tyrimo veiksmų atlikimo neviešumu“[170].

Teisingas (pagrįstas) baigiamasis teismo sprendimas. Veiksminga teisingumo sistema „reiškia gebėjimą priimti aukštos kokybės sprendimus“[171]. Veiksmingą baudžiamąjį procesą turi vainikuoti teisėtas ir teisingas (pagrįstas) teismo sprendimas, kuris yra veiksmingo baudžiamojo proceso rezultatas. Teisingumo jausmas visuomenėje yra neatsiejamas „nuo teisėjų priimtų sprendimų kokybės“[172]. Teisingą (pagrįstą) baigiamąjį teismo sprendimą (teisės taikymo aktą) lemia tinkamas teisės taikymo stadijų įgyvendinimas: faktinių bylos aplinkybių nustatymas ir jų analizė; teisinis nustatytų faktinių aplinkybių įvertinimas; teisės aiškinimas (teisinių principų ir normų prasmės, esmės nustatymas); sprendimo byloje priėmimas, pagrindimas ir išdėstymas teisės akte[173]. Siekiant, kad būtų tinkamai ir kokybiškai įgyvendinta argumentavimo pareiga teismo sprendimuose, Teisėjų taryba rekomenduoja: „Iš teismo sprendimo motyvų turi būti matoma, kad teismas turi poziciją dėl visų priimtų įrodymų ir dėl visų byloje kylančių klausimų. <...> Išsami motyvacija yra nebūtina, kai atsakoma į argumentus, kurie yra akivaizdžiai nereikšmingi, nepagrįsti, pateikiami piktnaudžiaujant arba yra nepriimtini dėl kitų priežasčių, atsižvelgiant į aiškias įstatymo nuostatas ar susiformavusią teismų praktiką dėl analogiško pobūdžio argumentų. <...> Teismo sprendimo motyvai negali prieštarauti vienas kitam. Teismo sprendimo motyvų *pakankamumas* pirmiausia reiškia, kad turi būti aiškiai atsakyta į esminius bylos klausimus.“[174] Nekokybiškas teismo sprendimo argumentavimas arba visiškas jo neargumentavimas yra susijęs su teisės autoriteto silpnėjimu, nes neargumentuotas sprendimas dažniausiai bus laikomas neteisingu[175].

Kita vertus, kai kuriuose šaltiniuose teigiama, kad baudžiamojo proceso pagrindas yra kaltinimo ir gynybos konfliktas[176]. Tam tikra prasme galima daryti išvadą, jog bylos nagrinėjimo rezultatas priklauso ne nuo teisėjo, o nuo to, kaip kokybiškai šalys atliko savo procesines funkcijas[177]. Kaltinimo ir gynybos šalys šiame procese laikytinos svarbiausiomis,

169 Trechsel, *supra note*, 118: 120–121.

170 Ramūnas Ramanauskas, „Slaptumas – tiesos baudžiamajame procese nustatymo priemonė“, *Jurisprudencija* 50, 57 (2005): 55.

171 Europos Komisijos, *supra note*, 47.

172 Žibaitė-Neliubšienė, *supra note*, 37: 67.

173 Vaišvila, *supra note,* 20: 399–400.

174 Teisėjų tarybos 2016 m. gegužės 27 d. nutarimas Nr. 13P-65-(7.1.2) „Dėl rekomenduojamų teismų procesinių sprendimų kokybės standartų patvirtinimo“, TAR (2016).

175 Jaunius Gumbis, „Teisės samprata: logikos taikymo problematika“, *Teisė* 76 (2010): 74, 75.

176 Kai Ambos, „Zum heutigen Verstaendnis von Akkusationprinzip und -verfahren aus Historischen Sicht“, *Jura Heft* 8 (2008): 59.

177 Remigijus Merkevičius, *Baudžiamojo proceso enciklopedija. Kn. 1. Baudžiamojo proceso samprata, tipai, tikslai, stadijos ir šaltiniai* (Vilnius: Registrų centras, 2018), 22.

nes įrodinėjimo pareiga įprastai saisto abi proceso šalis, o jų atliekami veiksmai iš esmės ir lemia bylos baigtį[178]. Tad, nors neabejotinai didžiausia atsakomybė dėl teisingo sprendimo priėmimo tenka bylą nagrinėjančiam teisėjui, neturėtume neįvertinti prokuroro ir gynėjo sprendimų ir veiksmų įtakos teisingai bylos baigčiai.

Taigi kokybė yra trečiasis veiksmingo baudžiamojo proceso kriterijus, kuris, kaip matyti iš šioje dalyje išanalizuotos medžiagos, yra plačiausias savo turiniu ir sudėtingiausiai apibrėžiamas. Svarbu pažymėti, kad kokybės reikalavimas galioja visam baudžiamajam procesui: vadovaujantis kokybišku teisiniu reguliavimu turi būti atliktas kokybiškas ikiteisminis tyrimas, kokybiškai išnagrinėta baudžiamoji byla ir priimtas kokybiškas – teisėtas ir teisingas – teismo sprendimas.

Išvados

1. Veiksmingas baudžiamasis procesas – tai sąžiningas (teisingas) procesas, per kurį greitai ir išsamiai ištiriama nusikalstama veika, o nepriklausomas ir nešališkas teismas, padedamas kaltinimo ir gynybos šalių, išnagrinėja baudžiamąją bylą ir priima teisingą (pagrįstą) sprendimą. Baudžiamojo proceso veiksmingumas siejamas su baudžiamojo proceso tikslais, todėl darytina išvada, kad jis laikomas veiksmingu tada, kai yra pasiekiami BPK 1 straipsnio 1 dalyje iškelti tikslai.
2. Kriterijai, pagal kuriuos vertinama, ar baudžiamas procesas yra arba buvo veiksmingas, yra nepriklausomumas, našumas ir kokybė.

   2.1. Nepriklausomumas baudžiamajame procese suprantamas kaip teismo ir teisėjo, taip pat prokuroro ir gynėjo (advokato) institucinė ir funkcinė nepriklausomybė: jų atsiribojimas nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių įtakos, tarpusavio nepriklausomumas, nepriklausomumas nuo kitų proceso dalyvių ir išorinio ar vidinio spaudimo, poveikio ar kišimosi į jų veiklą nebuvimas. Tokiu atveju sprendimai priimami vadovaujantis tik įstatymu ir teisine sąmone grindžiamu vidiniu įsitikinimu, o šių institucijų veikla turi užtikrinti visuomenės pasitikėjimą teisingumo vykdymu.

   2.2. Našumas nusako, kiek laiko ir kitų sąnaudų (žmogiškųjų išteklių, lėšų, priemonių ir kt.) reikia baudžiamojo proceso tikslams pasiekti. Svarbiausias našumo dėmuo yra baudžiamojo proceso trukmė. Ji pradedama skaičiuoti nuo sprendimo pradėti ikiteisminį tyrimą iki galutinio teismo (ar prokuroro) sprendimo, kuriuo užbaigiamas baudžiamasis procesas.

   2.3. Kokybė yra plačiausias savo turiniu ir sudėtingiausiai apibrėžiamas kriterijus. Baudžiamojo proceso kokybei įvertinti savo ruožtu naudojami skirtingi kriterijai, kurie neretai persidengia, papildo vienas kitą, o kai kurie iš jų taip pat naudojami apibrėžiant nepriklausomumą ir našumą. Remiantis atliktų šaltinių analize, galima

178 Merkevičius, *supra note*, 177: 22.

išskirti šiuos proceso kokybės elementus: kokybiškas teisinis reguliavimas; teisingumo prieinamumas; procesinis lygiateisiškumas; teisės į gynybą užtikrinimas; kitų proceso dalyvių teisių užtikrinimas; suprantama (aiški) proceso eiga ir nuspėjami sprendimai; teismo proceso ir sprendimų viešumas; teisingas (pagrįstas) baigiamasis teismo sprendimas.

EFFECTIVE CRIMINAL PROCESS AND ITS CRITERIA: HOW TO UNDERSTAND THE QUALITY OF THE CRIMINAL PROCESS?

Justinas Leonavičius
Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The article examines the criteria of "independence," "efficiency" and "quality" against which the effectiveness of criminal proceedings is assessed. The article first provides a general overview of the "independence" and "efficiency" criteria. It is emphasized that the criterion of "independence" should be understood primarily as the institutional and functional independence of the court and the judge, as well as that of the prosecutor and defence counsel, thereby safeguarding public confidence in the administration of justice. The criterion of "efficiency" pertains to the time and other resources — including human resources, financial means, and instruments — required to attain the objectives of criminal proceedings; however, the length of proceedings is regarded as its most essential component.*

The article undertakes a more detailed analysis of the "quality" criterion. The author concludes that this criterion is the broadest in substantive scope and the most complex to define. On the basis of an analysis of the applicable legal regulation, case law, and the findings of existing scholarly research, the author identifies the following constituent elements of the "quality" criterion in criminal proceedings: the quality of legal regulation; access to justice; procedural equality of arms; the guarantee of the right to defence; the protection of the rights of other participants in the proceedings; clarity of the procedural course and foreseeability of judicial decisions; the principle of publicity of court proceedings and judgments; and the rendering of a fair and well-reasoned judicial decision.

Keywords: *effectiveness of criminal proceedings; effectiveness criteria; independence; efficiency; quality.*

Justinas Leonavičius, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Baudžiamosios teisės ir proceso instituto doktorantas. Mokslinių tyrimų kryptys: baudžiamojo proceso teisė, korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos.

Justinas Leonavičius, PhD candidate at the Institute of Criminal Law and Procedure at the Law School at Mykolas Romeris University. Research interests: criminal procedure law, corruption crimes.